

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ*

© 2018 МИКОЛАЙЧУК І. П., СИЧОВА Н. В.

УДК 331.102.12:005.95
JEL Classification: G32; M12; M14

Миколайчук І. П., Сичова Н. В.

Інтелектуальний капітал як основа розвитку компетенцій підприємства торгівлі

Метою статті є обґрунтування економічної сутності, структури й особливостей формування інтелектуального капіталу (ІК) як організаційно-економічних засад розвитку компетенцій підприємства торгівлі. Проаналізовано сутність ІК як економічної категорії та його роль в економіці знань. Запропоновано розуміти сутність ІК як засіб створення нової вартості на підприємстві завдяки використанню інтелектуальних ресурсів, що, своєю чергою, містять інтелектуальний капітал, інтелектуальну працю та інтелектуальні продукти як засоби виробництва. Обґрунтовано місце та значення ІК у розвитку компетенцій вітчизняних підприємств торгівлі. Наведено авторську інтерпретацію сутності ІК підприємства торгівлі, під яким запропоновано розуміти сукупність накопчених індивідуальних і колективних, реальних і прихованих знань, рівня компетентності, залученості та мотивації персоналу, розвитку інформаційно-комунікативних мереж і результатів впровадження інтелектуальної діяльності, що використовуються підприємством для забезпечення конкурентних переваг і прибутковості на ринку. Досліджено та побудовано схематично структуру ІК підприємства торгівлі, охарактеризовано головні ознаки людського капіталу (на рівні окремих індивідів), структурного (на рівні організації) та споживчого (на рівні функціональних груп). Ідентифіковано головні особливості ІК підприємства торгівлі за ознаками особливості зносу окремих складових, ліквідності, суперечностей сучасної практики оцінки й обліку та особливостей синергетичної взаємодії елементів. Викладено соціально-економічні тенденції інноваційного розвитку підприємств торгівлі в Україні, серед яких визначальною є популяризація електронної торгівлі, в тому числі використання українськими споживачами мобільних додатків ритейлерів. Запропоновано напрями розвитку ІК підприємств торгівлі, у складі яких найбільш перспективним зазначено підвищення рівня компетентності працівників в процесі їх групового та індивідуального навчання. Обґрунтовано потребу у подальших дослідженнях механізму управління ІК підприємств торгівлі як підґрунтя розвитку їх компетенцій.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, економіка знань, людський капітал, компетенції підприємства торгівлі.

Рис.: 1. Табл.: 1. Бібл.: 21.

Миколайчук Ірина Павлівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: mykirina@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7380-5000

Сичова Ніна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

УДК 331.102.12:005.95
JEL Classification: G32; M12; M14UDC 331.102.12:005.95
JEL Classification: G32; M12; M14

Миколайчук И. П., Сычева Н. В. Интеллектуальный капитал как основа развития компетенций предприятия торговли

Целью статьи является обоснование экономической сущности, структуры и особенностей формирования интеллектуального капитала (ИК) как организационно-экономических основ развития компетенций предприятия торговли. Проанализированы сущность ИК как экономической категории и его роль в экономике знаний. Предложено понимать сущность ИК как средство создания новой стоимости на предприятии благодаря использованию интеллектуальных ресурсов, которые, в свою очередь, содержат интеллектуальный капитал, интеллектуальный труд и интеллектуальные продукты как средства производства. Обоснованы место и значение ИК в развитии компетенций отечественных предприятий торговли. Приведена авторская интерпретация сущности ИК предприятия торговли, под которым предлагается понимать совокупность накопленных индивидуальных и коллективных, реальных и скрытых знаний, уровня компетентности, вовлеченности и мотивации персонала, развития информационно-коммуникативных сетей и результатов внедрения интеллектуальной деятельности, которые используются предприятием для обеспечения конкурентных преимуществ и прибыльности на

Mykolaichuk I. P., Sychova N. V. Intellectual Capital as a Basis for Developing Competencies of a Trade Enterprise

The aim of the article is to substantiate the economic essence, structure and features of the formation of intellectual capital (IC) as the organizational and economic basis for developing competencies of a trade enterprise. The essence of IC as an economic category and its role in the knowledge economy are analyzed. It is proposed to understand the essence of IC as a means of creating new value in an enterprise through the use of intellectual resources, which in turn contain intellectual capital, intellectual labor and intellectual products as a means of production. The place and importance of IC in developing competencies of domestic trade enterprises are substantiated. There given the author's interpretation of the essence of IC of a trade enterprise, by which it is proposed to understand the aggregate of accumulated individual and collective, real and hidden knowledge, the level of competence, involvement and motivation of the personnel, the development of information and communication networks, and the results of the implementation of intellectual activity used by the enterprise to ensure its competitive advantages and profitability in the market. The structure of IC of a trade enterprise is studied and schematically constructed; the main features of human capital (at the level of an individual), structural (at the level of the organization) and con-

* Виконано в межах НДР на тему «Управління підприємством торгівлі на засадах компетентнісного підходу», номер державної реєстрації 0116U000419

рынке. Исследована и построена схематично структура ИК предприятия торговли, охарактеризованы главные признаки человеческого капитала (на уровне отдельных индивидов), структурного (на уровне организации) и потребительского (на уровне функциональных групп). Идентифицированы главные особенности ИК предприятия торговли по признакам особенности износа отдельных составляющих, ликвидности, противоречий современной практики оценки и учета и особенностей синергетического взаимодействия элементов. Изложены социально-экономические тенденции инновационного развития предприятий торговли в Украине, среди которых определяющей является популяризация электронной торговли, в том числе использования украинскими потребителями мобильных приложений ритейлеров. Предложены направления развития ИК предприятий торговли, в составе которых наиболее перспективным указано повышение уровня компетентности работников в процессе их группового и индивидуального обучения. Обоснована необходимость в дальнейших исследованиях механизма управления ИК предприятий торговли как основы развития их компетенций.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, экономика знаний, человеческий капитал, компетенции предприятия торговли.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Библ.:** 21.

Миколайчук Ирина Павловна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра менеджмента, Киевский национальный торгово-экономический университет (ул. Киото, 19, Киев, 02156, Украина)

E-mail: mykirina@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7380-5000

Сычева Нина Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра менеджмента, Киевский национальный торгово-экономический университет (ул. Киото, 19, Киев, 02156, Украина)

sumer one (at the level of functional groups) are characterized. There identified the main characteristics of IC of a trade enterprise by features of depreciation of certain components, liquidity, contradictions in the modern practice of assessment and accounting, as well as features of synergistic interaction of its elements. Socio-economic trends in the innovative development of trade enterprises in Ukraine are outlined, among which the popularization of e-commerce, including the use of retail mobile applications by Ukrainian consumers, is decisive. There suggested the directions for developing IC of trade enterprises, the most promising being the increase in the level of competence of employees in the process of their group and individual training. The need for further studies of the mechanism for managing IC of trade enterprises as the basis for developing their competencies is substantiated.

Keywords: intellectual capital, knowledge economy, human capital, competences of a trade enterprise.

Fig.: 1. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 21.

Mykolaichuk Iryna P. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Management, Kyiv National University of Trade and Economy (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: mykirina@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7380-5000

Sychova Nina V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Management, Kyiv National University of Trade and Economy (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

Вступ. Соціально-економічний розвиток підприємства будь-якої галузі у вітчизняних реаліях потребує постійного пошуку нових підходів до підвищення ефективності його функціонування, насамперед щодо рівня культури управління, технологій, методів і механізмів її застосування, що, своєю чергою, вимагає раціонального використання інтелектуального капіталу як одного із чинників та ключового ресурсу їх інноваційного розвитку. Сучасні економічні тенденції викликають потребу у зміні способів створення та реалізації конкурентоспроможного продукту, серед яких одним із визначальних факторів є знання, що проявляються у навичках і вміннях людей, створенні брэнда, у виготовленні патентів, ліцензій, формуванні адаптивної організаційної структури управління та партисипативної організаційної культури, що у сукупності являє собою інтелектуальний капітал (ІК) та формує позитивне середовище для інноваційних моделей розвитку соціально-економічних систем. Ефективне управління ІК сприяє збільшенню як його вартості та результативності, так і бізнесу в цілому. Серед негативних тенденцій, що суттєво впливають на виникнення проблем у галузі торгівлі, є закриття російського ринку збуту, зростаючі обсяги кредитів Міжнародного валютного фонду, податковий тиск на розвиток малого підприємництва, некомпетентність керівників вітчизняних підприємства щодо використання сучасних інноваційних технологій тощо. Водночас названі тенденції не обмежують відкриття нових позитивних перспектив, у т. ч. і для вітчизняних підприємств торгівлі на

європейському ринку. Якщо у виробництві проблематика створення та структурування інтелектуального капіталу як об'єкта управління досить давно ґрунтовно досліджується науковцями, то у сфері торгівлі зазначені аспекти є дискусійними та недостатньо висвітленими з позиції науково-методичних і практичних підходів, що обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності, поняття, структури, способів формування та оцінювання інтелектуального капіталу (ІК) як наукової категорії порушує у своїх наукових працях велика чисельність науковців. Серед іноземних учених найбільш відомими є наукові праці таких учених, як: Е. Брукінг, Д. Даффі, Е. Джамай, А. Едвінссон, Р. Каплан, Д. Клейн, Б. Леонт'єв, Х. Макдональд, М. Мелоун, І. Нонакі, Д. Нортон, П. Ромер, П. Саліван, К.-Е. Свейбі, Р. Солоу, Н. Стівен, Т. Стюарт, Х. Такеучі, В. Хадсон, Р. Холл та багатьох інших.

Серед вітчизняних науковців доцільно зазначити таких найбільш відомих дослідників з проблематики інтелектуального капіталу (ІК), як: О. Барвено, Т. Бауліна, О. Бутнік-Сіверський, В. Врублевський, Н. Гавкалова, В. Геєць, Є. Голишева, О. Грішнова, І. Журавльова, І. Зеліско, С. Ілляшенко, О.Кендюхов, К. Ковтуненко, А. Колодка, Н. Маркова, В. Пархоменко, О. Собко, О. Стрижак, В. Ціпиринда, А. Череп, А. Чухно та ін. Поглиблений аналіз численних наукових праць показав, що існує неоднозначність і розбіжність поглядів науковців на сутність, формування та розвиток ІК. Так, Т. Стюарт, А. Едвінссон і М. Мелоун,

В. Хансон, К. Свейбі, Н. Стівен пропонують методи оцінювання та структурування ІК; С. Білоус-Сергеева, О. Бутнік-Сіверський, В. Геєць, Н. Гавкалова, М. Карпова, О. Коломіна, К. Ковтуненко, І. Петрова, Л. Федулова, А. Череп, А. Чухно розглядають сутність і наукові підходи до визначення ІК в різних аспектах його використання, в т.ч. приділяють увагу питанням його формування та розвитку в управлінні виробничими підприємствами, А. Євсєєв та Л. Волощук присвячують свої дослідження методологічним аспектам оцінки вартості ІК, О. Собко ґрунтовно досліджує наукові підходи до його визначення, еволюцію виникнення та наукові школи щодо формування, а також роль та оцінку впливу на креацію вартості підприємств в умовах нової парадигми господарювання. Питанням удосконалення управління ІК присвячені роботи таких відомих українських економістів, як С. Ілляшенко, О. Кендюхов; визначенню сфер впливу ІК – А. Череп та ін. [14, с. 13]. Аналіз численних наукових праць щодо формування ІК на підприємстві показав, що у публікаціях значної чисельності авторів вирішення цього питання має лише теоретичний чи рекомендаційний характер без пропозицій щодо його практичної реалізації. Дослідження різноманітних наукових джерел і підходів показало, що науковцями не достатньо приділено уваги обґрунтуванню місця та ролі ІК у розвитку компетенцій вітчизняних підприємств торгівлі, дослідженню процесу його формування, складників і стратегій розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування економічної сутності, структури й особливостей формування інтелектуального капіталу в системі розвитку компетенцій підприємства торгівлі.

Вирішення цих завдань здійснено з використанням методів діалектичного порівняння, аналізу та синтезу, системного та порівняльного аналізу, моделювання та спеціальних методів пізнання.

Викладення основних результатів дослідження.

В економічній літературі досить часто можна зустріти терміни «інтелектуальний капітал», «інтелектуальні ресурси», «інтелектуальні продукти» тощо, що є предметом широкого обговорення науковцями. Водночас досі немає усталених тлумачень цих понять. Численні науковці по-різному розглядають і застосовують їх до певних об'єктів, тому доцільно розглянути окремі підходи до визначення сутності ІК. Відомий науковець і засновник емпіричної школи менеджменту П. Друкер ще наприкінці минулого століття підкреслив, що в сучасній економіці джерелом багатства все більше стають інформація та знання, а матеріальні цінності поступово зменшуються [20, с. 149]. Зростає роль нематеріальних засобів у створенні вартості підприємства, а чинники, що утворюють вартість продукту, формують ІК підприємства, роль яких все більше зростає. Однак нематеріальні активи знаходяться поза традиційною системою вимірювання і звітності підприємства, а зростаючі інвестиції підприємств в ІК не знаходять відображення в їх бухгалтерській вартості.

Концепція ІК привела до формування інтелектуальної економіки, започаткування якої розпочалося у США на початку 90-х років ХХ ст. Подальший розвиток вона отримала у Японії, коли витрати на придбання інформації та інформаційних технологій як засобів створення нової вар-

тості вперше перевищили витрати на придбання виробничих технологій і основних засобів [8, с. 11–12].

Термін «інтелектуальний капітал (ІК)» як наукова економічна категорія у вітчизняній економічній літературі почав досліджуватися на початку 90-х років ХХ ст., хоча вперше у науковий обіг він був введений Дж. Гелбрейтом в 1969 р. Пізніше більш ґрунтовно підійшов до його трактування Т. Стюарт, визначаючи його сутність як суму всіх знань, якими володіє кожен працівник в організації, формуючи його конкурентну перевагу на ринку [21, с. 46]. Наступні дослідження сутності та ролі ІК в управлінні знаннями виникли наприкінці 80-х рр., що пов'язані з науковими працями І. Нонакі, К.-Е. Свейбі, Х. Такеучі та розвитком концепції «управління знаннями». Починаючи з 1990 рр. ХХ ст. у наукових колах поширюється динамічне зростання та розвиток концепції «економіки знань» («*Knowledge Economy*») та інтелектуального капіталу («*Intellectual Capital*») як найважливішого чинника зростання вартості підприємств [14, с. 12]. ІК починають вважати одним із різновидів капіталу підприємства, що вивчається на різних рівнях управління соціально-економічними системами, що першочергово являє собою знання, що інтегрує будь-які управлінські, ринкові та технологічні інновації та може бути виражене у формі прибутку.

Досліджуючи сутність, роль і вплив ІК на розвиток парадигми «економіки знань» на мікрорівні, В. Геєць під ІК розуміє, насамперед, інтеграцію людей, їх знань, якими вони володіють, і навичок, а також всіх чинників, що допомагають їх ефективному використанню; це «...збірне поняття для визначення нематеріальних цінностей, що об'єктивно підвищують ринкову вартість компанії» [16, с. 192]. За визначенням О. Бутнік-Сіверського ІК є створеним або приданим об'єктивованим та ідентифікованим інтелектуальним продуктом, що може вартісно оцінюватися та утримуватися підприємством для ймовірності одержання прибутку [2, с. 19] О. Кендюхов пропонує розуміти сутність ІК як засобу створення нової вартості на підприємстві завдяки використанню інтелектуальних ресурсів, що, своєю чергою, містять інтелектуальний капітал, інтелектуальну працю та інтелектуальні продукти як засоби виробництва [9, с. 14]. Поширеним у наукових колах є визначення сутності ІК як сукупності неваловимих активів (знання, навички, досвід працівників (людські авуари)) та валовимих нематеріальних активів (патенти, інформаційні бази даних та програмне забезпечення тощо) [17], що використовуються з метою підвищення вартості та компетенцій підприємства. Водночас В. Ціпуринда розглядає сутність ІК на макrorівні управління соціально-економічною системою як множини здобутків відомих особистостей, в тому числі промисловців, державних діячів, науковців та освітян, митців, вважаючи його багаторівневим феноменом, що потребує постійної підтримки з боку суспільства та держави, постійного дієвого піклування про стан науки та освіти, розвитку соціально-культурної сфери [19, с. 20]. О. Собко викремлює колективний інтелектуальний капітал, що перебуває у власності підприємства, й індивідуальний інтелектуальний капітал, власниками якого є наймані працівники або його безпосередні носії [14, с. 38].

Узагальнюючи різновекторні наукові позиції та базуючись на позиції Д. Володіна [4, с. 16], під ІК торговельного підприємства пропонується розуміти сукупність накопичених індивідуальних і колективних, реальних і прихованих знань, рівня компетентності, залученості та мотивації персоналу, розвитку інформаційно-комунікативних мереж і результатів впровадження інтелектуальної діяльності, що використовуються підприємством для забезпечення конкурентних переваг і прибутковості на ринку.

Аналіз науково-методичних підходів до визначення сутності та змісту ІК підприємства показав, що їх можна звести до сукупності таких: економіко-теоретичний, за яким під ІК розуміється сукупність знань у вигляді теорії, умінь, навичок і компетенцій співробітників; балансовий, де ІК – це перевищення ринкової вартості підприємства над його балансовою вартістю, а також ресурсний, за яким ІК доцільно розглядати як ключовий ресурс у розвитку компетенцій підприємства [10, с. 20]. У такому контексті заслугоує на увагу запропоноване О. Коломіною розуміння змісту ІК як сукупності наукових підходів, згрупованих за складниками [10, с. 21]. За першим підходом тлумачення ІК зводиться до визначення нематеріальних активів, пов'язаних із персоналом підприємства, оскільки, в першу чергу, саме люди наділені інтелектом. Йдеться про кваліфікацію та мотивацію працівників щодо досягнення ними поставлених на підприємстві цілям, про об'єкти та права інтелектуальної власності, які вони здатні використовувати у своїй роботі як юридично, так і фізично. Однак за таким підходом не враховуються ті об'єкти інтелектуальної власності і права на них, що знаходяться у власності або

у розпорядженні підприємства, які воно не має наміру демонструвати, зберігаючи їх у таємниці від більшої частини персоналу. Другий підхід розглядає сутність ІК підприємства як сукупність людських, інтелектуальних ресурсів та інтелектуальних продуктів. Зрештою, третій підхід ґрунтується на моделі збалансованих показників, за яким автор пропонує його визначати як «кваліфікований і мотивований персонал, озброєний об'єктами і правами інтелектуальної власності, втілених у його компетентності» [10, с. 20–22].

Поділяючи позицію автора щодо змісту ІК за процесним підходом як поєднання розвитку інтелектуальних індивідуальних і колективних властивостей суб'єкта праці та виробництво знань (нових або збагачених) та інформаційних потоків через побудову, а також їх капіталізацію у сукупності великої кількості підпроцесів, доцільно зазначити, що подібне трактування може бути адаптованим до функціонування підприємстві торгівлі (рис. 1).

Розглядаючи структуру ІК, Т. Стюарт пропонує аналізувати його за такими складовими: *людський* (що розглядається на рівні окремих індивідів), *структурний* (що розглядається на рівні всієї організації) та *споживчий* (оцінка якого виконується на рівні різних функціональних груп) [21, с. 46].

Інтерпретуючи зміст цих понять, під *людським капіталом*, що відіграє визначальну й інтеграційну роль у формуванні ІК, розуміється сукупність компетенцій персоналу як міра втілених у них знань, природних здібностей, освіти та кваліфікації, професійного досвіду та здобутих практичних навичок, способів поведінки, стану здоров'я тощо та їх

Рис. 1. Структура інтелектуального капіталу підприємства торгівлі

Джерело: сформовано авторами на основі [1; 5; 10, с. 21]

здатність приносити дохід, що сприяють виконанню поточних і стратегічних завдань підприємства, а також його інноваційній діяльності, розвитку цінностей персоналу, її соціальної відповідальності та організаційної культури [11, с. 54].

Поняття компетенцій є ключовим у системі управління персоналом, органічно інтегруючись у реалізацію підприємством стратегічних завдань, що свідчить не просто про рівень знань і вмінь працівників, а про ефективність їх застосування у конкретних операційних процесах і формуванні ІК. Стратегія управління компетенціями персоналом є стратегією розвитку компетенцій як основи людського капіталу та її соціально-економічного розвитку [13, с. 229–230]. Дослідники теорії людського капіталу акцентують увагу на підході до формування та управлінні компетенціями підприємства, а не лише як його системному компоненті ІК, визначаючи рівень його розвитку як ключового показника інноваційного розвитку компетенцій підприємства торгівлі.

Виходячи зі структури нематеріальних активів підприємства, наведених на рис. 1, необхідно зазначити, що компетентності працівників є складниками компетенцій підприємства. Науково поширеним є підхід щодо їх розуміння як невід'ємної складової стратегічних активів, що відтворює комплекс колективного знання, досвіду та здібностей підприємства, які у поєднанні з унікальною технологією дозволяють створювати та (або) підтримувати

конкурентні переваги та забезпечувати підприємству неповторність у ринковому середовищі [3, с. 24]. Компетенції підприємства стають інтеграційним ядром всіх складових його ІК.

Під *структурним (організаційним) капіталом* розуміється сукупність форм, методів і різних структур, що сприяють збиранню, накопиченню, оцінюванню, організуванню використання, а також зберіганню та розподілу існуючого організаційного знання [18, с. 35]. Т. Стюарт визначає *структурний капітал* як «організаційні здібності організації відповідати потребам ринку» [15, с. 127]. *Споживчий капітал (або інтерфейсний* [7, с. 36]) базується на відносинах підприємства торгівлі зі споживачами, що проявляється у їх прихильності, співпраці зі стейкхолдерами, лояльності клієнтів тощо [15]. І. Петрова в переліку складових ІК виокремлює *соціальний капітал*, розглядаючи під цим поняттям зв'язки між людьми та залежні від них норми довіри, згуртованості та поведінкових моделей, які створюють механізм соціальної взаємодії [13, с. 231].

Як зазначає С. Ілляшенко, ресурсна структура ІК підприємства торгівлі майже не охоплює його потенційну складову або здатність ефективно реалізувати власний потенціал, що на переконання автора більш значущою, оскільки у сукупності із ресурсною складовою ІК стає визначальним чинником стратегічних компетенцій [7, с. 37]. Виходячи з цих положень, доцільно сформулювати особливості ІК торговельних підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості інтелектуального капіталу (ІК) підприємства торгівлі

№ з / п	Перелік основних особливостей ІК	Характерні особливості
1	Особливості зносу окремих складових ІК	<ul style="list-style-type: none"> знос структурного капіталу здебільшого визначається ступенем морального та природного старіння людського організму та знань (баз даних, програмно-аналітичного забезпечення, ноу-хау) внаслідок високого ступеня динамізму розвитку торгівлі); практична відсутність зношення клієнтського (ринкового) капіталу, який з часом використання зростає, однак може швидко втратити свою вартість через втрату споживачів та партнерів
2	Особливості ліквідності ІК підприємств торгівлі	<ul style="list-style-type: none"> не може бути відокремлений від фізичного капіталу, оскільки його можна придбати чи продати лише в складі всього підприємства (організаційна культура та структура, ділова репутація, зв'язки з постійними клієнтами, бренд, дистрибуційні канали тощо)
3	Суперечності сучасної практики оцінки та обліку ІК	<ul style="list-style-type: none"> основними складовими оцінки й обліку ІК підприємств торгівлі є торгові марки, бренд (за наявності), компетентність персоналу, зв'язки зі споживачами, інформаційні бази знань, мережеві форми роботи, інтернет-ресурси, лояльність споживачів тощо – всі, які не мають кількісної (фінансової) оцінки
4	Особливості синергетичної взаємодії елементів ІК	<ul style="list-style-type: none"> контроль за збалансованим характером інвестицій в підготовку персоналу, розробка програм лояльності, автоматизація торговельних процесів, формування позитивного іміджу підприємства торгівлі

Джерело: сформовано автором на основі [4, с. 18]

Одним із визначальних формуючих ІК сучасних вітчизняних підприємств торгівлі чинників є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), а саме: інноваційні технології передавання, безпеки, накопичення та зберігання даних, системи управління контентом, безпроводні сенсорні мережі, програмне забезпечення, системи управління ресурсами підприємства нового покоління (ERM-системи) тощо. Як зазначають Т. Дубовик та І. Буцацька, значущою тенденцією розвитку роздрібною торгівлі у світі та в Україні

є популяризація електронної торгівлі; українські споживачі готові використовувати мобільні додатки ритейлерів, щоб одержувати більше інформації про товари [6, с. 226].

Подібні тенденції переживають практично всі галузі народного господарства: у 2017 році частка виконавців НДР в Україні у загальній кількості зайнятого населення становила всього 0,58 %, у тому числі частка дослідників – всього 0,37 % [5]. За даними Євростату, у 2015 році найвищим цей показник був у Фінляндії (3,21 % і 2,35 %),

Австрії (3,10 % і 1,92 %) та Швеції (2,97 % і 2,33 %). Водночас частка обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП в Україні скоротилася з 0,9 % у 2010 р. до 0,64 % у 2017 р. [5].

Аналіз статистичних даних показав, що кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок за категоріями, у 2017 р. скоротилася із 182,5 тис. осіб майже вдвічі – до 94,2 тис. осіб, в т.ч. дослідників – із 133,7 тис. осіб до 59,4 тис. осіб. Звісно, такі тенденції, в першу чергу, пов'язані із суттєвими демографічними змінами у суспільстві та скороченням чисельності населення, темпи якого в Україні є найвищими у Європі [5; 6, с. 225]. За прогнозами науковців-демографів, населення України до 2050 року, ймовірно, зменшиться до 36,3 млн осіб, що негативно позначиться на структурі та якості економічно активного населення, здатного продукувати та використувати ІК [12].

Реалізація ІК вітчизняного комерційного підприємства першочергово спрямовується на реалізацію стратегії просування на ринок нових або вдосконалених (інноваційних) товарів (надання робіт або послуг), які відповідають змінам інтересам стейкхолдерів і є конкурентоспроможними. Як показує практика, в розвинених країнах в середньому до 70–85 % приросту ВВП забезпечується за рахунок інновацій (в Україні – не більше 7–10 %), що унеможливає ігнорування підприємствами торгівлі інноваційного шляху розвитку [7, с. 39]. Подібні тенденції також описує О. Собко, називаючи підприємства із високим рівнем інноваційності та здатністю змінюватися «інтелегентними підприємствами» [14, с. 41].

З огляду на окреслені тенденції, напрямками розвитку ІК підприємств торгівлі як головного чинника розвитку компетенцій повинні бути такі: налагодженість системи «навчання впродовж життя» («Lifelong Learning» – LLL), підвищення рівня ІQ та компетентності працівників у процесі групового та індивідуального навчання (симуляції, тренінги, навчання в позаробочий час «off-the-job», семінари, коучинг тощо); використання здобутків розвитку інформаційних технологій для отримання доданої вартості на ґрунті індивідуальних і колективних знань, що знаходяться у розпорядженні суб'єкта господарювання; формування інноваційного типу організаційної культури та організаційної структури управління, орієнтованих на постійний обмін знаннями; розвиток у працівників почуття лояльності та залученості до цілей підприємства; використання провідного світового досвіду торгівлі, організація конструктивної взаємодії з клієнтами та партнерами, розвиток ділової репутації тощо.

Висновки. Резюмуючи вищевикладене, доцільно зазначити, що ІК є найціннішим ресурсом діяльності підприємства торгівлі, ефективне управління яким забезпечує становлення та розвиток креативних («інтелегентних») підприємств. Навіть за умов володіння високою ресурсною стороною ІК необхідно постійно відшукувати нові можливості та розвивати здатності його ефективно реалізувати й оцінювати. Розвиток компетенцій підприємств торгівлі повинен базуватися на розумінні ключовими керівниками та стейкхолдерами його визначальної ролі та необхідності розробки стратегічних векторів його динамічного наро-

щування в умовах «економіки знань». Подальші наукові дослідження будуть присвячені механізму управління ІК підприємств торгівлі, зокрема, перспективам розвитку їх організаційних компетенцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брукінг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
2. Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект. *Інтелектуальний капітал*. 2002. № 1. С. 16–27.
3. Вартанова О. В. Компетенція підприємства у стратегічному управлінні підприємством: формування і розвиток: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. 340 с.
4. Володін Д. С. Формування інтелектуального капіталу торговельних підприємств як фактор посилення їх конкурентоспроможності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2009. № 5. Т. 2. С. 16–19.
5. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Дубовик Т. В., Бучацька І. О. Інноваційна спрямованість розвитку підприємств роздрібної торгівлі. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 1. С. 223–230.
7. Ілляшенко С. М., Голишева Є. О., Колодка А. В. Управління інтелектуальним капіталом підприємства: монографія. Суми: Тритонія, 2017. 360 с.
8. Кендюхов О. В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом: монографія. Донецьк: ДОНУЕП, 2008. 359 с.
9. Кендюхов О. В. Інтелектуальний капітал підприємства: гносеологія економічної категорії. *Вісник Донецького університету економіки та права*. 2011. № 2. С. 12–16.
10. Коломіна О. Б. Організаційні засади управління інтелектуальним капіталом виробничого підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Одеса, 2016. URL: http://opu.ua/upload/files/diss/new_diss/dissColominalV.pdf
11. Миколайчук І. П., Стрижак Ю. О. Компетентісний підхід в управлінні персоналом. *Інтернаука*. 2017. № 18. С. 53–57.
12. Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. URL: <http://www.idss.org.ua>
13. Петрова І. Л. Стратегічний вимір розвитку інтелектуального капіталу сучасної організації. *Формування ринкової економіки*. 2010. Спец. вип. у 3 т. Т. 2: Соціально-трудова відносина: теорія та практика. С. 226–235.
14. Собко О. М. Інтелектуальний капітал і креація вартості підприємства: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 444 с.
15. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций. М.: Поколение, 2007. 368 с.
16. Україна у вимірі економіки знань / за ред. В. М. Гейця. Київ: Основа, 2006. 588 с.
17. Фролова А. С. Формування концепції інтелектуального капіталу підприємства. URL: http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/bitstream/123456789/4019/1/s8_42_frolova.pdf
18. Федулова Л. І. Концепція інтелектуального капіталу в системі економіки знань. *Проблеми науки: міжгалуз. наук.-техн. журнал*. 2006. № 3. С. 34–38.
19. Ціпуринда В. Фактори формування інтелектуального капіталу. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2013. № 2. С. 18–28.
20. Druker P. F. Społeczeństwo pokapitalistyczne. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999. 180 s.

21. Steward T. A. Brainpower. How Intellectual Capital is becoming America's Most Valuable Asset. *Fortune*. 1991. 3rd of June. P. 44–60.

REFERENCES

Bruking, E. *Intelektualny kapital: klyuch k uspekhu v novom tysyacheletii* [Intellectual capital: the key to success in the new millennium]. St. Petersburg: Piter, 2001.

Butnik-Siverskyi, O. B. "Intelektualnyi kapital: teoretychnyi aspekt" [Intellectual capital: the theoretical aspect]. *Intelektualnyi kapital*, no. 1 (2002): 16-27.

"Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Statystychna informatsiia" [State Statistics Service of Ukraine. Statistical information]. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Druker, P. F. *Spoleczenstwo pokapitalistyczne* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.

Dubovyk, T. V., and Buchatska, I. O. "Innovatsiina spriamovanist rozvytku pidpriemstv rozdrubnoi torhivli" [Innovative trend of development of retail enterprises]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 1 (2017): 223-230.

Fedulova, L. I. "Kontseptsiiia intelektualnoho kapitalu v systemi ekonomiky znan" [The concept of intellectual capital in the system of knowledge economy]. *Problemy nauky*, no. 3 (2006): 34-38.

Frolova, A. S. "Formuvannia kontseptsii intelektualnoho kapitalu pidpriemstva" [Formation of the concept of enterprise intellectual capital]. http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/bitstream/123456789/4019/1/s8_42_frolova.pdf

Illiashenko, S. M., Holysheva, Ye. O., and Kolodka, A. V. *Upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva* [Intellectual capital management of the enterprise]. Sumy: Trytoriia, 2017.

Kendiukhov, O. V. "Intelektualnyi kapital pidpriemstva: hnoseolohiia ekonomichnoi katehorii" [Intellectual capital of the enterprise: epistemology of the economic category]. *Visnyk Donetskoho universytetu ekonomiky ta prava*, no. 2 (2011): 12-16.

Kendiukhov, O. V. *Efektivne upravlinnia intelektualnym kapitalom* [Effective intellectual capital management]. Donetsk: DonUEP, 2008.

Kolomina, O. B. "Orhanizatsiini zasady upravlinnia intelektualnym kapitalom vyrobnychoho pidpriemstva" [Organizational

fundamentals of intellectual capital management of a production enterprise]. http://opu.ua/upload/files/diss/new_diss/dissKolominaLV.pdf

Mykolaichuk, I. P., and Stryzhak, Yu. O. "Kompetentisnyi pidkhid v upravlinni personalom" [Competent approach in personnel management]. *Internauka*, no. 18 (2017): 53-57.

Ofitsiinyi sait Instytutu demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrainy. <http://www.idss.org.ua>

Petrova, I. L. "Stratehichniy vymir rozvytku intelektualnoho kapitalu suchasnoi orhanizatsii" [Strategic dimension of the development of intellectual capital of a modern organization]. *Formuvannia rynkovoï ekonomiky*. Special issue. Vol. 2 : Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka (2010): 226-235.

Sobko, O. M. *Intelektualnyi kapital i kreatsiia vartosti pidpriemstva* [Intellectual capital and creativeness of the enterprise value]. Ternopil: TNEU, 2016.

Steward, T. A. "Brainpower. How Intellectual Capital is becoming America's Most Valuable Asset" *Fortune*, 3rd of June (1991): 44-60.

Styuart, T. *Intelektualny kapital. Novyy istochnik bogatstva organizatsiy* [Intellectual capital. A new source of wealth organizations]. Moscow: Pokoleniye, 2007.

Tsipurynda, V. "Faktory formuvannia intelektualnoho kapitalu" [Factors for the formation of intellectual capital]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 2 (2013): 18-28.

Ukraina u vymiri ekonomiky znan [Ukraine in the Measure of Knowledge Economy]. Kyiv: Osnova, 2006.

Vartanova, O. V. *Kompetentsiia pidpriemstva u stratehichnomu upravlinni pidpriemstvom: formuvannia i rozvytok* [Competence of the enterprise in the strategic management of the enterprise: formation and development]. Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2012.

Volodin, D. S. "Formuvannia intelektualnoho kapitalu torhovelnykh pidpriemstv yak faktor posylennia yikh konkurentospromozhnosti" [Formation of intellectual capital of trading enterprises as a factor in increasing their competitiveness]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky* vol. 2, no. 5 (2009): 16-19.